

bolezni) je bilo hvalevredno. Žal, da je nespametno postopanje prejšnje liberalne vlade med delavci vzgojilo tako upornega duha, da niso ne samo nič podpirali njim prijaznih poslancev, marveč da so s svojim vedenjem v marsičem naravnost zavirali socialno preosnovo.

Ravno ob tistem času, ko se je namreč pričela za socialno politiko v naši državi nova doba, je jel kazati svoje roge – anarhizem, o katerem smo že pisali. V anarhiškem gibanju, ki je bilo razširjeno po celi Evropi, so igrali nekateri avstrijski delavci čudno žalostno ulogo. Med tem, ko so n. pr. Mostovi privrženci odobraval samo politiške umore, so zastopali avstrijski anarhisti načelo, da ima vsak anarhist dolžnost porabiti vsako priliko, da si pridobi denarja, četudi z umorom.¹⁾

¹⁾ Der Anarchismus und seine Träger. Berlin 1887, str. 73.

Ognjišče, kjer so kuhali načrte, je bil londonski kljub „Autonomie“. V London so namreč pribežali avstrijski anarhisti, ko so jih doma jeli zasledovati. Vodil jih je sobni slikar Jos. Peukert. Stellmacher in Kammerer sta bila v zvezi s tem klubom. Peukerta sta podpirala mehanik Rinke in mizar Prinz. Glavni pristaši te struje so bili Reeder, Novotny in Szimath.

Anarhiško gibanje je iznova oslabilo delavsko organizacijo. Pregarjanje anarhistov je vzelo delavcem sploh mnogo poguma; strankarstvo med socialnimi demokrati je bujno poganjalo. Drugih organizacij pa ni bilo. Ko je pa koncem 8. desetletja našega veka jela stopati na dan krščansko-socialna misel z vedno večjo silo, so se razgibali tudi socialni demokratje in so preosnovali svojo stranko.

(Konec.)

Krasoslovne črtice.

(Predaval v slovenskem klubu na Dunaju dr. Janko Pajk.)

Danes se v slovenskih časopisih nenehno mnogo razpravlja o idealizmu, realizmu in naturalizmu. Vidi se, da smo v današnji dobi zabredli v krasoslovje, dočim smo nekdanj pisarili in govorili o samem jezikoslovju, o slovnica in slovarjih. Dandanes so torej takó imenovane „struje“ v čislih, in razgovor se vrti o tem, katera naj prevlada v naši poeziji in v našem leposlovju. Ker je torej za naobraženega Slovence nastala potreba, da si napravi jasno in samolastno sodbo o teh stvaréh, zato se mi je zdelo umestno, o tem nekoliko globlje pomišljovati in trdnih načel si poiskati, da bi se dalo teh pri velikem razdoru mnenij držati. Naj mi torej čestita družba dovoli, da to, kar sem o tem našel nekaj s pozvedovanjem iz knjig, nekaj iz lastnih izkusb, v občni premislek objavim.

Kdor vé, kako težavno je o vkusu in krasoslovju kaj določiti, ta si gotovo ne bode prisvajal o tem nezmotljivosti. Svobodna torej sodba vsacemu! —

Krasoslovje obsega velik predmet; zato ga je treba opredeliti, ako se ga hoče preobladati. Jaz menim to tako storiti, da najprej govorim o občnih krasoslovnih načelih, potem pa o njih prenašanju na književno naše polje, in to na pesniško in leposlovno ali beletristično. Književnost je po mojem mnenju oddelek umetnosti; zato ona potrebuje posnemanja onih istih načel, katera veljajo za umetnost vsake vrste, ako ta hoče veljati za krasočutno ali estetično.

Prvo in najvažnejše vprašanje ktero se nam na početku uriva, je: kaj je to, kar zovemo krasno ali lepo? — Na to od-

¹⁾ Da dobé naši bravci popolno sliko pokojnega dr. Janka Pajka, podajemo jim poleg življenjepisa tudi ta-le spis iz poslednje dobe njegovega življenja (predaval ga je l. 1897.) in v nepremenjeni pisateljevi obliki. — Uredn.

govarjam pred vsem, da se meni krasota vidi nekoliko različna od lepote. Lepo je namreč to, kar je spodobno, umestno, dobro in sploh veljavno, torej porabno, a krasno je nekaj višega: namreč to, kar ni samo za uporabo in um, ampak tudi za čutila in vkus, ako tega smatramo samega na sebi kot nekaj v posebnem smislu čutilom ugodnega.

Občno mnenje biva, da je krasota nekaj čisto zasebnega ali subjektivnega, česar v prirodi sploh ni nahajati. Res se na prvi mah vidi takó: včasih ljudje o enem in istem umetnem izdelku prav nasprotno sodijo, bivajočem enim prekrasnim, drugim nekrasnim ali celó grdim.

Kakó to? — Moj odgovor je: ker si ljudje niso svesti merila in vzrokov, iz katerih jim kaj ugaja ali neugaja. Da imá zasebni vkus tudi neko stvarno ali objektivno podlago, o tem ljudje navadno ne pomišljajo. Ko bi se resno prašali, zakaj jim eden predmet gódi, drugi ne, gotovo bi spoznali, da tudi v stvári sami tičí nekaj, kar jo dela krasno ali nekrasno ali celó grdo. Tudi izkustvo nas uči tega: pokvarite predmet, ki se vidi krasen, in brž bodeite videli, da ni več lep, da torej res tudi v njem, ne samó v našem vkusu tičí vzrok krasote ali pa grdobe.

Pri stvarih krasočutnih je dobro preiskovati naivna čuvstva, ktera še niso skvarjena po sivih teorijah. Zakaj se otrokom ena cvetica zdí lepša od druge? — Menda ker je rdeča ali živobarvna ali ker ima lepo urejeno listje ali ugodno podobo sploh. Tudi vkus prostega ljudstva je poučen: ljudstvo sodi samó po svojem prostem vkusu. Ljudstvo slovensko ljubi belo ali rdečo vrtnico, rdeči naglič, dišeči in lepo razvrščeni rožmarín. Otroci čísla vse, kar je svétlega: solnce, mesec, zvezde, po katerih seza z róčicama, a pri tem ne praša za vrednost in tvarino predmeta svitlečega; njemu zadostuje tako baker kakor zlato! Prvotni človek se našemava in olepšuje z lepimi školjkami, peresi in nabira lepó uredjene prirodnine ne gledé na njih ceno in veljavo.

Isto takó je tudi gledé na izdelke človeške umetnosti. Očém godíjo umetno zidane crkve, umetno zloženi oltarji, lično izrezane podobe svetnikov in angeljev, imenitne palače z vsemi dragocenimi okrasí, mramornatimi in malčevimi i. t. d. Predolgo bi bilo naštevanje takih predmetov; dovolj, ako s kratka zaključim te primere s trditvijo, ktera je neovrgljiva: da našem vkusu niso vsi predmeti bodisi prirodni, bodisi umetni v enaki meri krasni, temveč samó nekoji. Iz tega izkustva pak sledí drugo velevažno krasočutno načelo: da namreč ni istina, kar trdijo nekoji, češ, vse je enako krasno, kar ali priroda vstvarja, ali kar izdeluje človeška umetnost, samó kar se vkusu zdi krasno. Stvar je temveč ta-le: že v predmetih samih tičí nekaj takega, kar je razločuje v lepe in nelepe. Z eno besedo: krasočutje nima samo „subjektivne“ veljave, kakoršna je Kantu sama na mislih, nego tudi stvarno veljavo. In vzroke stvarne krasote spoznavati, to je predmet in zadača krasoslovju.

Krasoslovni učinki imajo več vzrokov. Prvi leži v ustrojbi predmeta, v njegovi prirodni ali pa umetni uredbi. Ta mora biti pri čem večí mnogovrstnosti délov tem bolj jedinstvena. Krasota je torej neka posebna skladba delov v celoto. Ta skladba se doseza s tem, da se iz mnogovrstnosti prikazov v duši porodi in odbija čut jedinstva kake stvari, tako pravi Carriere. Nekaj, kar nima znatnih delov, kar je torej jednolično, nima prave, temveč ima samó navidezno jedinstveno, torej tudi samó neki medli odsev krasote. Isto táko ni krasno, kar nima značilnih delov. Poslopje n. pr., ktero sicer ima popolnoma enakomerno, da - si v trdnem sestavu geometričnem zložene dele: okna, stebre, nastropja, barve, proge i. t. d., ni lepo, vsaj delj časa ne dela takega utisa. Zato one velikanske palače New-York-ske s šestnajsterimi in dvajseterimi nastropji nikakor niso krasobudne, ampak utrujajo okó. Tudi kazarne z regularnimi črtami brez mnogovrstnih okrasov in pridélov ne delajo kraso-

čutnega utiska. Treba je sicer, da v predmetih vlada simetrija ali ravnomernost, a zraven mora tudi vladati jedinstvena mnogovrstnost delov. Temu naopak pa vidimo na Dunaji v najnovejšem času prekrasnih palač, ktere popolnoma odgovarjajo rečenemu krasočutnemu načelu: ne sezajoč črez meje nekih določenih črt, mej katerimi jim je odmerjena celotnost, a bujno nakrašena z mnogovrstnimi déli.

S tem se nikakor ne priporoča pedantična strogost celotne sestave, temveč tudi s v o b o d a pri sestavljenju delov sme biti vidna. Razven takó zvane logične in geometrične celote je umestna tudi taka sestava umetnine, ktera dobiva svojo vez od kake značilne ali posebne nje lastnosti, takó da jej služi ves sestav kakega predmeta. Take lastnosti so n. pr. cerkvenim stavbam podeljene: božji dom je v lepem razmerju in skladu z vzvišenim zvonikom. Enakih stavb nahaja se prav mnogo v Angliji; kažejo jih mnogi čestitljivi hrami božji in gradovi mogočnih rodbin. Mnogovrstnost rečenih stavb je jako velika, a tudi njih sličnost gleda prav značilno iz enotnih, posebnih njih stavbenskih idej. Torej jedinstvene misli je vsaki umetnini neobhodno potreba.

Na dalje treba, da ima vsaka umetnina, ako hoče biti krasovkusna, neko z v e z n o m i s e l ali recimo svojo idejo. Idejo nadomestuje tudi svrha kakega predmeta. Brez smisla bi umetnina človeškemu duhu ne bila razumljiva. Človek namreč ni sama tvarina, ampak tudi misleče bitje. Misel in tvarina pak ste dvoje. Ta lastnost krasočutna je umetnini neobhodno potrebna: samó ideja, utelešena v tvarini ali kakem činu, sploh rekši v prikazih, dela umetnino ali predmet krasnim. Predmet, ki je brez ideje, je mrtev. Razumeje se, da ideja mora odgovarjati istinitosti ali vsaj istinoverjetnosti. Ako ona nima tega, ondaj ni sorodna realnemu svetu, in torej ne bi mogla vzbujati krasočutja.¹⁾ Sklepajoč občni del tega razpravljanja, ponóvimo si glavne

potrebnosti krasobudnih predmetov. Te so: mnogovrstnost delov, a poleg nje jedinstvo, vrhu tega pa še idealna, ob enem istinita ideja predmeta. Ako so rečene lastnosti umno in jasno v predmetih izražene, tedaj je tudi delajo krasne.

Prašati utegne kdo: kje pa je n r a v s t v e n a podlaga krasote? ali krasočutje ne zahteva tudi, da je predmet, če hoče krasnim veljati, tudi z n r a v s t v o m v soglasju? — Na to odgovarjam — odločno: dá. K pravi krasoti je ta lastnost potrebna, kar ni težko dokazati. Ako je n r a v s t v e n o s t to, kar dela predmet v resnici p o p o l n, tedaj mu te popolnosti ne sme manjkati k lepoti. N r a v s t v e n o s t namreč vspered hodi s telesnim in dušnim zdravjem ali bolje rekoč, ona je z njim eno in isto. N r a v s t v e n o s t pomenja čilost in nepokvarjenost v svojem bitju. Kakor drevó, ako je podjedeno od črva, s časoma ne more več svežega vejevja in listja, še menj pa sadja rediti in roditi, takó vsaka umetnina, bodisi od prirode ali pa od človeka vstvarjena, hira, ako je od n r a v s t v e n e črvi v o s t i načeta. Isto veljá o človeški lepoti. Vi ne bodete mladenke, kateri je strast izpodrula lica in vzela nje očem sramežljivost, imenovali krasne, k večemu zanimivo. Nezdramim ljudem, ki v tujih obrazih zasledujejo strastnost, bode se menda krasna zdela, baš ker je n r a v s t v e n o ne zdrava, a nikoli ne zdramim ljudem. Proti Goetheju, kateri je bil v tem oziru preveč pripustljiv, n r a v s t v u odrekši upliv na krasoto, dobro opazuje Carrière, da je n r a v s t v o k lepoti neobhodno potrebno, ker je umetnini ideje treba, a ideja je vselej nekaj popolnega, torej n r a v s t v e n e g a. Ako je ideja kake umetnine n r a v s t v e n a, tedaj jej nedostaje važne lastnosti krasoslovne.

N r a v s t v e n o s t me vodi k neki drugi neobhodno potrebni lastnosti krasote. Krasno v pravem pomenu je samó to, kar dela predmet s a m e g a n a s e b i krasnim. Izključene so v krasoslovju vse p o s t r a n s k e misli in vse svrhe, ktere nimajo namena, da bi krasni predmet zaradi s e b e bil lep. Torej ne postranski užitki, ne zloraba krasnega predmeta v druge namene nego jedino kraso-

¹⁾ Najvišja vseh idej je Bog; po tej ideji vse druge dobivajo svoje bitje in mesto. — Pis.

čutne, tudi ne kake postranske želje, spojene z lepimi predmeti, ampak samó predmetova sestava po sebi in pa čista njegova ideja delate ga krasnega. Kakor ljubimo cvetočo vrtnico samó zaradi nje krasne sestave, njenih barv in nje podobe, ne zavoljo duhá samega ali pa zaradi kakega postranskega dobička, katerega nam vrtnica utegne prinesiti, takó mora krasobudni predmet sam po sebi, brez vse dobičkarske primési biti našemu krasočutju ugoden. Krasota torej že sama oblažuje in okrepčuje človeka. Neki

krasoslovec o tem učinku opazuje: „To je visoka vrednost krasnega, da ono pomirjuje duhá. Ono nam razodeva istino, da ni razpor, nego ljubezen pravo sredotočje vesvoljnosti, da v skladnosti in slogi biva pravi duh. Krasota torej kakor ljubezen zedinja duševne in stvarne (tvarinske) težnje; ona te težnje pomirjuje in osredočuje v jeden veliki namen: v osrečevanje“. In s to opazko sklepam prvi del, ki govori o krasoslovji sploh. —

(Konec.)

Eros in Nejkos.

(Dušeslovna črtica. — Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Dobrohoteča ljubezen izvira včasih iz popolnosti ljubljene osebe, katero čislamo toliko, da se njenim vrlinam do cela uklonimo in se jih s celim srcem veselimo. Tako ljubimo vrle in dobre osebe. Včasih pa so vzroki drugi, n. pr. sorodstvo ali pa dolgo občevanje: tako ljubijo stariši svoje otroke, ne da bi si želeli od njih kaj dobička, tudi če niso dobri in lepi, in prijatelj ljubi prijatelja, čeprav mu ni všeč vse to, kar ta dela ali počenja.

Ločimo tudi čutno in nadčutno ljubezen. Čutna ljubezen izvira iz naše telesne narave; vzbujajo jo telesne potrebe in telesne prednosti, zlasti zunanja lepota. Nadčutna pa je v volji in se opira na umsko presojevanje. Tako ljubimo n. pr. kako vrlo zgodovinsko osebo, o kateri beremo, ali krepot, znanstvo, Boga i. dr.

Najmočnejša ljubezen, ki spada v prvo vrsto, a se druží tudi z nadčutno ljubeznijo, je ljubezen med dvema osebama različnega spola, katera ju vodi do družnega življenja in medsebojne vsestranske zveze. V tem razmerju dveh oseb so vsi pogoji, ki so vzrok in podlaga ljubezni, namreč različni oseb, njiju ugajanje in njiju medsebojno

izpopolnjevanje. Zato je bila od nekdaj ta ljubezen ljudem nekako središče in vzor vsake ljubezni; zato si je pogansko versko mišljenje ustvarilo svojega Erosa in Amorja, zato jo opeva poezija v vseh časih in pri vseh narodih.

Kakor ima čutna ljubezen močno podlago v naši čutni naravi, tako pa sloni tudi nadčutna ljubezen trdno na naših nadčutnih potrebah in na naši nramnosti. Zakaj človek ni samo čutno bitje, kakor so živali, temveč ima tudi pamet in nramnost. Pamet mu kaže veliko predmetov, ki so vredni ljubezni. Nramni zakon mu pa veleval, naj se oklepa tega, kar je nramno dobro. Tako mu torej nramni zakon tudi veleval, naj ljubi n. pr. krepot in dobra dela, naj ljubi svojega bližnjega, naj ljubi pred vsem Boga, ki je najvišje bitje in vredno najpopolnejše ljubezni. Ljubezen te vrste torej ne izvira vselej kar sama po sebi iz srca, temveč moramo jo največkrat s svojo voljo izvabiti in jo samim sebi zapovedovati ali ukazati. Zato je v naši nramnosti zakon ta, da naj ljubimo to, kar je dobro, da naj ljubimo Boga in vsakega človeka zaradi njegove vrednosti. Ta ljubezen je povsem svobodna ali odvisna

		% obrtnih delavcev
na rokodelstvo	619.221	27'60
domače delo	752.835	33'53

Socijalna demokracija šteje med delavci krog 170.000 pristašev. Dela je torej še dovolj. Če smo koga s svojimi pomenki dosedaj vzbudi-

dili, da se bo jel zanimati za delavsko gibanje in — kar je še potrebneje — za delavsko vprašanje sploh, imamo dovolj plačila za svoj trud. Prihodnje leto pa bomo nadaljevali „socijalne pomenke“ z opisovanjem socijališkega gibanja v drugih državah.

Krasoslovne črtice.

(Predaval v slovenskem klubu na Dunaju dr. Janko Pajk.)

(Konec.)

Obrnimo zdaj-le rečeno na književne izdelke ter preiščimo, kakošna morajo oni imeti svojstva, da odgovarjajo zahtevam krasočutja!

Književni proizvodi namreč niso čisto prirodni, samorasli, t. j. taki, da bi nastajali sami po sebi v prirodi, temveč ravno človeški um in trud sta njih stvaritelja. Iz tega pa sledi, da je učinek književnih del v dvojem oziru subjektivnejši od prirodnih: prvič da jih subjektivnost človeška ustvarja, drugič, da je njih utisek zopet od subjektivnosti opazovalca odvisen. Književnim proizvodom se v tem oziru godi ravno takó kakor n. pr. godbenskim in slikarskim. Krasočutni utisek kake slike, recimo krajinske, je odvisen od zmožnosti slikarjeve, da jo ta na resnični in značilni način predstavi očem, a potem zopet od krasočutne razpoloženosti in zmožnosti nje opazovalca, da se temu zdi v resnici lepa, mej tem ko prirodna krajina čisto neposredno deluje na opazovalca. Vsled teh dveh vzrokov so umetniški proizvodi velikim krasočutnim nevarnostim podvrženi: v njih se krasočutni vkus prav lahko moti in kazi.

Pa še v nečem se književni proizvodi krasočutni razlikujejo od drugih: da oni prirodo nikoli takó rezko in neposredno ne predstavljajo nego pa prirodni ali naravni. Književnost namreč predločuje svoje izdelke s pomočjo pisma ali pa besede, in vrhu tega jej je namen, da predstavlja nekaj ab-

straktnega: človeško življenje in mišljenje, torej duševne in dejanjske čine človeške. Vunanjo prirodo naslikovati je mnogo lažje nego človeško duševnost: prva je priprosta ter se človeškim očem razkriva v vsej svoji prirodnosti, mej tem ko je človeška priroda, ker je naposled vendarle proizvod duše, mnogo bolj zamotana in zakrita, rekel bi skoro, da naravnost tajinstvena ali misteriozna. Vse to se bode še bolje pokazalo, kadar nadrobneje in natanje povem načela, po kojih se imajo ravnati in se v resnici ravnaajo dobri književni izdelki.

Ne vse, kar se v življenju človeškem dogaja, je tudi vredno opisovanja, kakor sploh ni vse krasno in lepo, kar je prirodno. Nekoje strani človeškega življenja so take, da se upirajo krasočutju. Tega gotovo ni treba izvedenim ljudem na drobno razkladati in utemeljevati. Zato more take malo krasočutne stvari samó hudobnost ali pa popačenost vkusna ali pa gorostasna nevednost za krasočutne smatrati ter z ljubeznijo opisovati ali pa celó obožavati.

Iz tega prostega vzroka tako zvani absolutni naturalizem, kateri vse, karkoli je in kar koli se godi, brez vsega razločevanja smatra za lepo ali vsaj za jednakovažno v krasočutnem pomenu besede, nima podlage ter je ne more imeti. Glavna krivda naturalizma tiči v tem, da on zanikuje vse krasočutne razločke predmetov, da je njemu vse

jedno, ali nam oblažujejo srce in duha ali pa nam preobračajo želodec. Načelo, da je vse lépo, ako le je vzeto iz življenja, ni nego prazna cinična fraza. Kdor tega ne veruje, naj praša prstonarodno poezijo za svet. Ta poezija je dvojna: čista in pa umazana; slednja v podobi kosmatih poskočnic. Kteremu krasoslovcu bi neki prišlo na pamet, obé ti vrsti zamenjavati in kot enaki čislati, samo ker ste baje „narodni“? — Kdo bi si sploh upal z umazanimi pouličnimi pesnimi stopati pred krasoslovne sodnike ter ponašati se s slabim blagom? — Da v nekih takih pesnih ni niti krasočutja niti umetnosti niti vkusa niti najprvotnejših lastnostij poezije, to se mi rado pritrdi. Takó pa kakor z narodno je tudi z umetno poezijo: je slabe in dobre, zdrave in nezdrave, smiselne in brezsmiselne. Ni vse poezija, kar se po vnanje ponuja za táko. Pravi poeziji je treba resničnega notranjega ognja, treba živega čuta in pa velike spretnosti v njega izrazovanju, pred vsem pa zdravega vkusa.

Zató pa je prvi pogoj književne umetnosti, da ona ima biti čem bolj dovršena. Da pa bode taka, mora odgovarjati prvemu načelu krasoslovja: idealnosti t. j. popolnosti.

Ako kje in na kojem polju človeške delavnosti, gotovo v umetnosti velja načelo, da brez idealnosti nobena umetnina nima vrednosti. Književnost kot taka, sama na sebi, še nikakor ni umetnost, torej ne stvar krasočutna. Književnost služi, kakor vsak drugi izum človeški, pred vsem potrebam življenja; umetna ona postaje samó za toliko, za kolikor odgovarja zahtevam krasoslovnim t. j. za kolikor je idealna. Ideja namreč je duševna, čem popolnejša podoba tega, kar si človeški duh predstavlja, predno prevaja misel v stvarno obliko. Platon opazuje o tem prav na priprosti način: kakor celó priprosti stolár mora preje v duši imeti sliko stola, katerega hoče izdelati, namreč idejo bodočega stola, takó si vsak umetnik mora prej v duši delati čem bolj dovršeno in živo sliko tega, kar meni v stvarini izdelati. Zato je idealizem vsakemu pesniku in leposlovcu neobhodno potreben.

Drugo, česar je treba književniku, je jedinstvena misel, ki veže vse dele posamnih književnih izdelkov. Brez take misli umotvoru nedostaje celote in vkupnosti. Motijo se torej vsi pisatelji, kateri pišejo brez ozira na jedinstveno misel. Dostikrat nahajamo poezij, katerim manjka prvega pogoja umotvornega: enotne zveze mislij. Kakor pa nobena stvar ni celotna, ako nima, kakor pravijo, pete in glave, tako tudi povestniki, kateri svojim spisom ne vedó jedinstvene misli vtakati, še niso prekoračili praga k umetnosti.

S tem pa ni rečeno, da mora spis biti jednoličen. Prav naopak je stvar: mnogo raznovrstnosti mu je treba, a pri tem resničnosti. Zato je neobhodno načelo vse krasočutne umetnosti: da je realistična ali resnična. Realizem je tako rekoč protitočje idealizma.

Krivo je, ako se zamenjavata realizem in materializem. Realizem ima ožji obseg nego naturalizem. Naturalistično je vse, kar biva v prirodi ali na svetu, krasočutno realistično pa se zove samó, kar na polju umetnosti odgovarja istini, kar je torej ob enem v krasočutnem in prirodoslovnem smislu istinito. Realistična je torej ona krasočutna umetnost, kateri v resnici odgovarja nekaj krasnega v prirodi. Naturalistu se vse vidi dobro, kar je, ker biva v prirodi in življenju, ali ugaja ali ne. Naturalist objemlje vse, kar se mu ponuja, realist pak izbira in upotrebljuje samó to, kar mu s krasočutnega stališča sôdi. Zamenjavanje realizma in naturalizma dela današnji mnogo preglavice, ker samo poostruje nasprotna mišljenja.

Nikjer pa se krasočutna načela bolj ne kažejo rezka nego na polju romantike in novelistike. Povestnica romanopisja nam poveda, koliko časa je trebalo, da se je prišlo do pravega pojma, kaj je prav za prav roman. Stoprav okoli sredine 18. stoletja so nastali taki romani, ki so zastopali posebno vrsto literature. Bili pa so Angleži oni narod, ki je prvi našel pravi pot do te vrste pripovednih spisov, katere sicer s starodavnim imenom zovemo romane.

Kaj pa je namen te vrste literature? — Splošna je trditev, da roman naj podaje mnogostransko, véрно sliko življenja koje dobe. S tem je na eni strani mnogo rečeno, na drugi pa malo. Izkustva in književnosti zapadnih narodov so pokazale, kakó si imamo pojem romana misliti. Premalo bi bilo povedano, ako bi besedo resničnost jemali v naturalističnem pomenu. Potem bi bilo za roman vse dobro, kar je v življenju, je-li to lepo ali gnjusno, samó da se istinitost zrcali. Ondaj bi tudi vse nizkosti in ničnosti dobro služile. A zabiti ni, da romanist ni prosti fotograf, da umetnost kot taka sploh ni samó spretnost ali obrt. Romanist mora življenje slikati na vse strani, v vsej svoji celoti, mora podajati vseobsežno, duševno sliko društvenega, državnega in duševnega življenja kake gotove povestniške dobe. Gotovo pa je pretiravanje, ako se z neko slastjo samó temne strani življenja opisujejo, kot da v življenju ni tudi svetlih barv in solnca. Zadača romana je torej jako obsežna, visoka in jako težavna.

Enostransko so smatrali roman Španjci, ker so namesto pravih slik življenja podajali samo njegovih karikatur. Francozi pa so namestu romana prvi pisali satiro življenja. Nemci so si prizadevali samó takó zvano malomestno življenje opisovati, životarjenje najnižjih slojev prebivalstva; šele pozno so jeli naslikovati društveno življenje v polnih slikah in v polnem obsegu.

Angleži so torej prvi bili, ki so zapazili, da v literaturah raznih narodov nedostaje takih povestnih spisov, ki bi podajali popolnih slik določenih dob človeškega življenja, z vsemi dobrimi in slabimi njega lastnostmi.

Tak pisatelj je bil Richardson, samó da je nekoliko preresno pisaril in preveč ponaukoval. Za tega delj ga je v kratkem izpodrinil njegov tekmeč Fielding s svojimi izvrstno šaljivimi spisi.

V romanih teh dveh pisateljev nahajajo se prvič vse vrste krasočutnih načel zastopane. Richardson na eni strani piše popolnoma naturalistično ter se ne izogiblje ničesar, celó ostudnostij ne; razlika

mej njim in poznejšimi naturalisti je pa ta, da on hoče pokazati, kamo vedete strast in nenravstvo. Richardson ima sicer blage namene pred očmi, a napačna so pota, po kojih hoče čitatelja dovesti na pot kreposti ter pojasniti zle posledke krivih potij. Zató ga Fielding po pravici imenuje idealista; kajti Fieldingu je malo mar za ideale, še manj za moralo. Po njegovem mnenju je človek nepoboljšljivec. Zató Fielding z mirnim očesom motri na pestro življenje človeško. Pisateljstvo mu je sama zabava in v razveseljevanje čitatelju. Njemu je življenje velik sejem vsakoršnih smešnostij, a zabava na tem sejmovanju, to se mu vidi jedino vredno, in jedino kar ima življenje dobrega. Vsled tega je on cinik skoz in skoz, včasih tudi naravnost podel. Njegovo geslo celó je: „čem podlejši, tem boljši!“ To je v poznejših letih bila njegova prislovica.

Ugovarjati pa mu smemo, da življenje nikakor ni burka, temveč tragedija, torej preresna stvar, da bi njega opisovanje služilo samó za šalo ali pa zabavo.

Rad bi o tem predmetu še povedal več, a dovolj rečenega! Veliki narodi pišejo marsičesar, tudi spačene romane, a delali so to in še delajo, zdaj, ko jim je obstanek zagotovljen. Svobodno jim! Mi Slovenci pa se borimo, kruto borimo za svojo ohranitev, in blagor nam, ako se res ohranimo! Nam je torej treba vse duševne sile napenjati, da se ohranimo, pa kot kolikor možno zdrav in čil narod. A k temu potrebujemo v prvi vrsti morale, takó v javnem kakor v literarnem življenju. Kam nas je zavedla nenravstvenost, to očito vidimo od dne do dne bolj in jasneje: dandanašnji je povsod razdor, povsod boj samih proti samim, povsod razdvojeno delovanje, povsod razpad! Zato na koncu tega predavanja kličem rojakom: Ostanimo pri starih idealih! Samó po idealih so res veliki narodi postali čili in mogočni! Ko so izgubili ideale, propadali so vedno globlje. Naj se posebno naša literatura zopet povzdigne v uzorne višine, od koder jej posije zopet boljše solnce, ogrevajoče rodoljubom prsa in srca.

Da se še enkrat, a na kratko, ozremo na krasoslovna načela! Kdor jih išče vtelešena, naj si ogleda polje vsekoliike umetnosti, posebno pa poezije. Slovenska poezija nam podaja prekrasnih vzorcev za krasoslovca. Kaj bi bile pesni naših pesnikov, ako bi v njih ne bilo vzvišenih idealov? Celó narodne pesmi in povesti naše nas učé, kákoršen je nepokvarjeni vkus našega ljudstva, od kte-

rega se naša umetnost naj uči, ne pa oddaljuje. Krasota torej zahteva pri vsej realnosti tudi idealnosti, in čem trdnejša je zveza obeh, tem večí je krasočutni vkus, ki prihaja od njih. Od te zveze je tudi odvisen ves naš pravi literarni napredek.

Na Dunaju 1897.

Eros in Nejkos.

(Dušeslovna črtica. — Spisal *dr. Fr. L.*)

(Konec.)

Treba nam je natančneje govoriti še o zmotah in napakah v ljubezni in v sovraštvu.

Ko smo doslej govorili o ljubezni in o sovraštvu, povedali smo, kako izvira oboje iz naše narave samo ob sebi; pokazali smo tiste predmete, kateri nam vzbudé prvo in drugo. A vselej ne izvajajo ljubezni prav tisti predmeti, kateri so nam prikladni; tudi se sovraštvo ne obrne vselej proti tistim osebam, ki so nam v resnici škodljive ali tudi sicer slabe, temveč prav mnogokrat zahajata ljubezen in sovraštvo na pota, katerih ne pojasnjuje dovolj dosedanje razkladanje.

1. Ljubezen in sovraštvo se ozirata prav mnogokrat na predmete, ki so samo navidezno dobri in slabi, ali z drugimi besedami: prav mnogokrat slonita na zmoti. Ni težko umeti, zakaj se tako godi. Večinoma se namreč ljubezen in sovraštvo vnemata jako hitro. Ko se prikaže predmet, že ga ali zaželimo, ali ga odbijemo od sebe, kakor nam vелеva prvi utisk. Vsakdo izkuša to pri osebah in pri občevanju z njimi. Prvi pogled, prva beseda, prvi obisk, prvo pismo, prvi popravek — navadno odloči ali ljubezen ali sovraštvo. Že iz prvega hipa si napravimo dovolj določeno — če tudi ne resnično — podobo, katere se ali radi oklenemo ali ognemo. Tako pa zaide ljubezen jako lahko na krivo pot, ker prvi hipec in prvi utisk

nam malokdaj podasta predmet toliko jasno ali popolno, da bi spoznali njegovo pravo ceno in torej tudi to, ali je vreden ljubezni ali ne. Znano je, da se največkrat pri ljubezni, katerikoli si bodi, gleda na zunanjo podobo in obliko. Zunanja oblika prva vzbudi ljubezen in pri tej navadna ljubezen ostane. Ne sili dalje, da bi objela vso lepoto in vrlino predmeta. Ako pa le sili, da spoznava še kaj drugega poleg zunanje oblike, se navadno dá premotiti, da ima zaradi lepe zunanosti za dobro in lepo vse, kar opazuje, četudi ni niti lepo niti dobro.

To posebnost v ljubezni imenujemo primerno slepoto in tako govorimo o slepi ljubezni. Kako pogostoma je ljubezen slepa, kaže nam vsakdanja izkušnja. Roditelji iskreno ljubijo svoje otroke, a prav zato mnogokrat ne opazijo, ne grajajo in ne izboljšajo njih napák. Zaljubljenca sta večinoma slepa za take stvari, ki so važne za srečno življenje. Gledata na vnanjost, ne pazita pa na notranje vrline ali hibe. V predzakonskem življenju hibe res niso tako odločilne kakor tedaj, kadar živita oba zakonska skupaj. Kolikokrat pa razdirajo notranje hibe, slabosti in napake tudi najmočnejšo poprejšnjo ljubezen ali jo celó premené v sovraštvo! Tudi prijateljska ljubezen se nekaterikrat opira samo na zunanje pred-